

11. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство: Підручник. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.

12. Попова Н.О. Структурно-семантичні особливості новітніх лексичних запозичень з англійської в українську мову (90-і рр. XX ст. – початок XXI ст.): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Запоріж. держ. ун-т. – Запоріжжя, 2005. – 19 с.

13. Януш Я. Роль термінології у формуванні мовно-професійної компетентності фахівців економічного профілю // Українська термінологія і сучасність. Зб. наук. праць. Вип. IV / Відп. ред. Л.О. Симоненко. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 15-19.

Список джерел фактичного матеріалу

1. Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 6.

2. Гроші та кредит: Підручник / М.І.Савлук, А.М.Мороз, М.Ф.Пуховкіна; За заг. ред. М.І.Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.

3. Денисенко М.П. Гроші та кредит у банківській справі. Навч. посібник. – К.: Алерта, 2004. – 478 с.

4. Лагутін В.Д. Кредитування: Теорія і практика. – К.: “Знання”, КОО, 2000. – 215 с.

5. Прокопенко І.Ф., Ганін В.І., Соляр В.В., Маслов С.І. Основи банківської справи: Навч. пос. – К.: У. н. л., 2005. – 410 с.

6. Романенко О.Р. Фінанси: Підручник. – К.: У. н. л., 2006. – 312 с.

7. Фролов С.М. Банківська справа і основи митного врегулювання в Україні: теорія і практика. – Суми, 2004. – 368 с.

Золотарьова Г.М.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

Науковий керівник – к. філол. н. Дишлюк І.М.

Мова та культура у взаємодії та взаємовпливі

Сучасний етап у розвитку лінгвістичної науки характеризується докорінною зміною базової наукової парадигми, поворотом до розгляду мовних явищ під антропоцентричним кутом зору. Визначилася настанова досліджувати мову в нерозривному зв'язку з мисленням, свідомістю, пізнанням, культурою, світоглядом як окремого індивідуума, так і мовного колективу, до якого він належить. Особливо тісний взаємозв'язок визначається між мовою та культурою.

Проблема взаємодії мови та культури має в лінгвістичній науці тривалу історію наукового дослідження. Зокрема, на початку XX століття Е.Сепір указував на внутрішню непов'язаність мови та культури, на відсутність справжньої причинової залежності між культурою і мовою, наполягаючи на чіткому розмежуванні цих понять: “Культуру можна визначити як те, що дане суспільство робить і думає. Мова ж є те, як думають” [12, с. 193]. Проте він все-таки зауважує: “Якби можна було показати, що культурі, незалежно від її реального складу, властива їй вроджена форма, низка певних контурів, ми б мали в культурі щось, що могло б слугувати підставою для порівняння з мовою і, мабуть, засобом для зв'язку з нею. Але доки нами не виявлені такі суто формальні сторони культури, краще буде, якщо ми визнаємо розвиток мови і розвиток культури незіставними, взаємно не пов'язаними процесами” [12, с. 193].

Здається, що на початок XXI століття завдання опису “контурів культури” (термін Н.І.Толстого [13]) вже завершено, більше того, порівняння конкретної національної культури і конкретної національної мови “виявляє певний ізоморфізм їхніх структур у функціональному і внутрішньоієрархічному плані” [13, с. 16]. Мовні та культурні поняття можуть утворювати паралельні ряди: літературна мова – елітна культура; просторіччя – “третя культура”; наріччя, говірки – народна культура; аргі – традиційно-професійна культура, для характеристики яких можна використовувати однаковий набір дистинктивних ознак: 1) нормованість – ненормованість; 2) наддіалектність – діалектність; 3) відкритість – закритість (сфери, системи); 4) стабільність – нестабільність [13, с. 17].

Крім того, структура культури і структура мови подібні за наявністю в них стилю, жанру, явищ синонімії, омонімії, полісемії, тощо. Доцільно говорити також про явище “культурної диглосії”, тобто про належність носія культури до двох і більше культур (у лінгвістиці – білінгвізм і полілінгвізм). У діахронії можливі процеси взаємодії, нашарування культур, які доречно зіставити з аналогічними процесами у мовній сфері (вони мають ті самі позначення і в лінгвістиці).

Вихідне положення про певний ізоморфізм мови та культури є базовим також для тих

досліджень, які використовують однаковий категоріальний апарат для опису цих явищ. Очевидно, що при такому підході мова розглядається як суверенний культурі феномен, як певне автономне щодо культури утворення. Висловлення академіка Д.С.Лихачова про співвіднесеність мови та культури свідчить саме про таке осмислення зв'язків між цими двома феноменами: “Мова нації є сама собою стислим, якщо хочете, алгебраїчним вираженням усієї культури нації” [8, с. 7]. Дійсно, мова виступає дзеркалом культури певного етносу, відбиваючи не лише фрагмент реальної дійсності, даний етнічній спільноті у безпосередньому сприйнятті, а й спосіб життя, світобачення і світовідчуття, національний характер, темперамент, систему цінностей, словом, – менталітет народу, його суспільну самосвідомість у цілому, словами В. фон Гумбольдта, “мови – це ієрогліфи, в які людина вмщує світ і свою уяву” [4, с. 349].

Мова може розглядатися і як складова, інтегративна частина культури, оскільки “не існує <...> поза культурою, тобто поза соціально успадкованою сукупністю практичних навичок та ідей, що характеризують наш спосіб життя” [12, с. 185]. У такій іпостасі можемо розглядати мову як одну з форм збереження культури та її знаряддя, відтак мова виступає скарбницею культурних цінностей етносу та засобом їх трансляції у майбутнє. З одного боку, вона відбиває підсвідомі уявлення народу – свого носія – про навколишній світ, з другого – зберігає пам'ять про значні історичні події в житті етносу.

Мова – знаряддя культури, її духовний інструмент, що формує свого носія, нав'язує останньому зафіксоване у мовних формах бачення світу, визначає образ мислення й почуттів користувача мови. Вона виступає регулятором сприйняття світу носіями, надаючи останнім певну сітку значущих категорій, крізь яку фільтрується досвід буття: “Ми бачимо, чуємо і будуємо весь наш чуттєвий досвід саме так, а не інакше значною мірою тому, що мовні звичаї нашого суспільства сприйнятні для вибору певної інтерпретації” [12, с. 161-162]. Опановуючи мову, людина невимушено засвоює закладену в мовні семантичні матриці інформацію про світ, побут, спосіб життя, стосунки між людьми, що зумовлює формування культурної самосвідомості особи та національно-культурної ідентичності. У контексті вивчення цієї іпостасі зв'язку між мовою та культурою логічно припустити, що успіх міжкультурного спілкування знаходиться у прямо пропорційній залежності від ступеня близькості (генетичної і типологічної) мов, які обслуговують певні культури.

Мова в багатстві своїх форм і значень містить ключі до таємниць розумового універсуму певної культури, до пізнання способу мислення народу, особливостей менталітету її носіїв. Національний образ чи модель світу дослідник Г.Д.Гачев розуміє як особливу структуру співвідношення загальних для всіх народів елементів, при дослідженні якої слід виходити з “гіпотези презумпції нерозуміння”, перетворюючи свій розум на *tabula rasa* і по можливості паралізуючи звичні схеми власного світосприйняття [2, с. 44]. Із цим важко не погодитися, адже людська психіка кваліфікує те, що не вмщується у звичні для етнічного індивідуума параметри образу світу, як щось неприйнятне та недосконале. Вже античні автори, описуючи інші народи (наприклад, Геродот, Полібій) насамперед виділяли незвичну для себе ознаку, незалежно від того, яких аспектів життя народу вона стосувалася [6, с. 39]. Не вписуючись у звичну для етнічної групи картину світу, ця ознака абсолютизувалася як щось неприйнятне: “У первісному суспільстві “ми” – це завжди люди в прямому розумінні слова, тобто люди взагалі, тимчасом як “вони” – не зовсім люди” [11, с. 82]. У східнослов'янських міфах і легендах народи далеких невідомих земель зображувалися в досить несимпатичному вигляді. Амазонки уявлялися фантастичними істотами з темним сердитим обличчям, озброєні списом і луком зі стрілами, а люди дівія (найімовірніше, жителі Індії) поставали в уяві східних слов'ян крилатими багатоголовими монстрами зі звірячими або пташиними головами і ногами [10, с. 9, 110]. Представники інших народів здобували негативні характеристики не лише на рівні міфологічному, а й мовному. Наприклад, у праці В.І.Даля “Пословицы русского народа” знаходимо такі характеристики росіян для представників інших націй: німці “*хитрые, безверные, басурманские*”; французи – “*ножки тоненьки, душа коротенька*”, “*суций итальянец*” у значенні “пройдисвіт”, грек “*скажет правду однажды в год*” [1, Т. 2, с. 272]. Характеристики інших націй репрезентовано також у прислів'ях і приказках: обідраний, як швед [15, с. 206]; англ. *double Dutch* (у перекладі “подвійна голландська мова”) – “щось незрозуміле чи безглузде; нісенітниця”; *Dutch comfort/consolation* (у перекладі “голландська втіха”) – “слабка втіха”; *Dutch courage* (у перекладі “голландська хоробрість”) – “хоробрість п'яного” [16, с. 33].

Явище етноцентризму полягає не лише в тому, що за колективними уявленнями всі пріоритети надаються своїй етнічній групі, а й в “ефекті призми”, тобто в тенденції оцінювати поведінку, особливості характеру, звичаї та звички інших народів крізь призму своєї етнічної системи

цінностей: “Представники будь-якої культури зазвичай вважають свій спосіб життя та розуміння навколишнього світу, свої форми і значення правильними. Тому, коли в іншій культурі використовуються інші форми і значення, це неправильно. З цієї самої причини, коли яка-небудь культура переймає певну модель поведінки в іншій культурі, остання розцінює наслідування як щось хороше і правильне” [7, с. 56-57].

Наприклад, у межах американської культури свистіння є емоційною формою вираження схвалення, так само як і аплодисменти. Для російської та української культур характерні негативні конотації цього факту: свист Солов'я-розбійника, освістування поганих акторів, ораторів та гравців; у російській мові дієслово “свистеть” має переносне значення “казати неправду, розповідати неблиці”; в українській культурі існує повір'я, що свистіння може призвести до втрати грошей або мати інші негативні наслідки, на підтвердження чого маємо прислів'я *не свисти, а то в твоєї жінки буде дурний чоловік*.

Повертаючись до проблеми співвідношення мови та культури, звертаємося до праць Ю.М.Лотмана: “Людина приречена жити в культурі так само, як вона живе у біосфері” [9, с. 9], із чого логічно випливає, що мова, яка обслуговує ту чи іншу культуру, відтворює насамперед образ носія цієї культури та мови – образ етнічної мовної особистості. Самореалізуючись у численних актах мовної словотворчості, людина задає певні параметри квантування ментально-культурного простору мови, і характер цих параметрів детермінується особливостями її сприйняття та оцінки світу. Номінативні та пропозиційні акти, що матеріалізуються в національно-мовних формах, можуть дати ключ до розуміння того, у який саме спосіб культура включена до мови, на яких контрапунктах культурна семантика найінтенсивніше взаємодіє з мовною. Яскрава самотність тих частин національно-мовних картин світу (НМКС), які виступають носіями національної специфіки, змушує деяких вчених наполягати на “непроникності” НМКС для іномовної свідомості [5, с. 145]. Цей погляд сягає своїм корінням “законного різноманіття національних культур”, який було запропоновано ще у 20-х роках ХХ століття М.С.Трубецьким. На думку автора, дія закону ускладнює спілкування представників різних народів, а якщо між культурами наявні великі відмінності, воно стає зовсім неможливим [14, с. 330]. Однак такий підхід, зважаючи на реалії глобалізації початку ХХІ століття, коли “діалог культур” став нагальною потребою життя людства, видається занадто песимістичним і дещо застарілим.

Не можна не погодитися з Е.Сепіром, який заперечував існування “загальної кореляції” між культурним типом і структурою мови, адже, за його словами, “дуже рідко вдається встановити, яким чином та чи інша культурна риса вплинула на базову структуру мови” [12, с. 242]. Проте якщо конкретизувати поняття мовної структури, розуміючи під ним певні фонетичні, морфологічні, лексичні, синтаксичні, функціонально-комунікативні особливості тієї чи іншої мови, то системно-мовні кореляції з національним світобаченням, світовідчуттям та світоосмисленням як складовими феномену національної ментальності можуть бути цілком релевантними і коректними.

Новий підхід до вивчення мови як культурного феномену в єдності трьох семіотичних аспектів: семантики, синтактики і прагматики, що зводяться в єдине ціле, сприятиме виявленню тих “культурно навантажених” мовних одиниць, у яких втілюються результати взаємодії мови та культури.

Таким чином, мова може розглядатися як об'єктивоване світосприйняття, світовідчуття і світогляд народу, як зберігач культурних цінностей та ідеології етносів. Надзвичайно важливе трактування і дослідження мови та культури у їх тісному взаємозв'язку, що дає привід дослідити мову культури, тобто маніфестацію культурних феноменів у мовній тканині, які створюють унікальність і неповторність національних мовних картин світу, що відбивають колективну свідомість етносів.

Література

1. Даль В.И. Пословицы русского народа – М.: Художественная литература, 1984. – Т. 1. – 383 с.
2. Гачев Г.Д. Национальные образы мира: Общие вопросы. – М.: Советский писатель, 1988. – 445 с.
3. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу. – К.: Логос, 2004. – 284 с.
4. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1985. – 451 с.
5. Корнилов О.А. Обучение лексике русского языка как системе // Лингво-методические и дидактические проблемы обучения русскому языку в высших учебных заведениях. Доклады международной научно-практической конференции. – Тайбей: Университет Китайской культуры

“Уэньхуа”. – 1996 – С. 161-172.

6. Королёв С.И. Психологическая ориентация в этнопсихологии // Психологические механизмы регуляции социального поведения. – М.: Наука, 1979. – С. 20-43.

7. Ладо Р. Лингвистика поверх границ культур / Пер. с англ. В.А.Виноградова // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. – М., 1989. – С. 32-62.

8. Лихачёв Д.С. Заметки о русском // Избр. работы: В трёх томах. Т. 2. – Л., 1987 – С. 418-494.

9. Лотман Ю.М. Символ в системе культуры // Труды по знаковым системам – 1987. – Т. 21. – С. 10-21.

10. Персонажи славянской мифологии. / Сост. А.А.Кононенко, С.А. Кононенко. – К.:“Корсар”, 1993. – 224 с.

11. Поршнев Б.Ф. Социальная психология и история. – 2-е изд., доп. и испр. – М.: Наука, 1979. – 232 с.

12. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. – М.: Прогресс, 1993. – 350 с.

13. Толстой Н.И. Язык и культура // Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. – М.: “Идрик”, 1995. – С. 15–26.

14. Трубецкой Н.С. История; Культура; Язык. – М.: Прогресс – Универс, 1995. – 800 с.

15. Українські народні прислів'я та приказки. Дожовтневий період. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1963. – 791 с.

16. Favourite English proverbs and sayings / Упоряд. Б.М.Ажнюк. – К.: Криниця, 2001. – 80 с.

Кальченко С.О.

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

Науковий керівник – ст. викл. Білик Г.М.

Контроверси рецепції поетичної творчості Емми Андіївської

Творчий феномен Емми Андіївської посідає специфічне місце в літературному процесі України. Цю специфічність зумовлено не лише фактом фізичної неприсутності авторки на рідній землі, а й характерною художньою умовністю її творів. І поетична, і прозова творчість літераторки розрахована на певне коло читачів, готових до терплячого пошуку істини в складних реченнях та до осягнення ще складнішого авторського мислення.

Емма Андіївська – поетка, вихована на кращих зразках світової лірики, читаної в оригіналі. Вона також талановита малярка, котра вміло синтезує кольорову гаму малюнків із художнім словом. Мисткиня входить до Нью-Йоркської групи, хоч був час, коли палко заперечувала свій зв'язок із цим неформальним творчим об'єднанням. Як і вся Нью-Йоркська група, письменниця є відомою на сьогодні в Україні, активно публікується, досліджується, її твори введено до шкільної програми з української літератури.

Більшу частину статей та есеїв про Андіївську, також інтерв'ю з нею присвячено її поетичному доробку, що його по-різному оцінюють дослідники. Заглиблення в поезику її віршових текстів здійснювали О.Лятуринська, Ю.Лаврінченко, В.Державин, Ю.Шерех (Шевельов), Б.Бойчук, Б.Рубчак, З.Левченко, І.Фізер, М.Р.Стех, Т.Салига, В.Моринець, Е.Райс, А.Мойсеєнко, М.Ревакович, Т.Возняк та багато ін. Релігійний аспект лірики досліджує О.Астаф'єв, сюрреалістичний – А.Біла. У монографії “Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки” (параграф “Сюрреалістична своєрідність Емми Андіївської”) А.Біла оперує поняттям “дитинна міфотворчість”, вказуючи на казковість часопростору і “деформацією пропозиції” в поезіях Андіївської [2, с. 32]. Схожі, а часом аналогічні риси, простежуємо і в прозових творах письменниці.

Андіївській притаманний *сюрреалістичний стиль*. Сюрреалізм – це авангардистська течія в мистецтві ХХ ст., “новий реалізм”, модернізований дадаїзмом (безглузді словосполучення і звуки, каракулі, набори випадкових предметів тощо як засіб формотворення), інтуїтивізмом, фройдизмом (теорією гри і фантазії тощо). Специфічні риси сюрреалізму: акцентування на підсвідомому та несвідомому, автоматизм письма, спонтанність думки, сновидійність. Усі ці атрибути властиві для творчості Андіївської. Вона послідовно розвинула сюрреалізм як стиль із його метафорою казки та гіперболою, магією слова як могутнього знака речей і духовності, що з них і постала, власне, справжня поезія та проза.

Творчість Емми Андіївської сприймається по-різному. Активна мистецька позиція, оригінальний стиль авторки постійно привертають увагу критики. Андіївська має і прихильників, і принципових противників її творчого почерку. Позитивно оцінює авторку І.Костецький, який у